

Színház.

Matyószerelem.

Vitéz Garamszeghy Sándor énekes vígjátéka a Nemzeti Színházban.

Huszonegy éve, még Blaháné színpadi működése idején s részben az ő színpadi varázsára számítva, keletkezett ez a kései népszínmű, mely Gárdonyin át, a műfaj multszázadi epigontermékeihez hajlik vissza, azokhoz, melyek — mint költészetünkben a Petőfi-epigonok lírája — a táji és néprajzi érdekességben keresték a maguk hatáselemeit. Régi címe *Matyólakodalom* volt, ami szabatosabb is, mivel az egész darab egyetlen művészi realitása a mezőkövesdi lakzi ősi szokásainak hű bemutatása a harmadik felvonásban. Ami idáig eljuttat, az naiv fejlesztésű, az *error in persona* ósdi indítékából élő, vontatott cselekmény, híján bármiféle íróibb leleménynek; «vígjáték»-nak mondani valósággal istenkísértés.

Amíg Thuza Erzsa asszony megbékélését az urával, meg mostohalányának szerelmi ingadozását a duhaj Nyikes Andris és a rátartós Murányi Matyi között figyelemmel kísérgetjük, legfeljebb azt állapítjuk meg magunkban, hogy a derék matyóknak szép nevük és pompás viseletük és a lélektani hűség és igazság iránt igen fogyatékos érzékük van: jobbára másként éreznek és cselekesznek, mint ahogy tőlük az adott fordulatok megkívánnák. Ilyenkor azután többnyire nótázáshoz folyamodnak, — legalább ebben az újra

átírt darabban, mert a régiben csak Blahánénak jutott egy kis nótázás — kegyeleti cselekedetül. Most az egész megütöztették a divatos és szelvére ismert Balázs Árpád-dalokkal. Ez nem úgy értendő, hogy a népszínműnek ő «zenéjét szerette» (ahogy a színpal állítja), — kedvelt nótáit csak úgy belekényyszerítették a szövegbe, rendszerint ott, ahol legjobban kirínak belőle. Mihály gazdát például a jeles Blaháné-utódnak, Nagy Izabellának olyan műszentimentalizmustól csepegően kell elsiratnia, ami sehogyan sem vág a jelenet színpadi hangneméhez. Különbö is ezeknek a Balázs-nótáknak nem tesz jót a színpad: kiviláglik mondva csinált érzelmességük vagy szilajságuk és gyökértelen «népiesség»-ük.

A szilveszteri szórakozás, ami most ennek a darabnak sűgőkönyvéről néhány estére lefűtta a port, megokolttá teheti, hogy a színház érdemes művészei úgy alkalmilag, szép jelmezekben, kinótázhassák magukat. De efféle alkalom nélkül mi a Nemzeti deszkáin ezt a hervadt és felemás műfajt nem sok örömmel üdvözöljük. Somogyi Erzsi kedvességét, Kürti és Bodnár jó magyar zamatát, Pethes Sándor és Juhász József friss jellegzettségét — noha a maguk színvonalához fel nem érő feladatokban — ezúttal is hálásan fogadtuk, külön gyönyörűséggel a szóhoz ritkán jutó Pataki József tempós és rangos parasztagdáját meg egy figyelmetéremelő kezdőnek, Vizi Bélának néhány jóvágású mozzanatát.

Phaedra.

Racine tragédiája új betanulással a Nemzeti Színházban.

Évtizedek óta sürgetjük a játékerendben a francia klasszikus tragédiát, melyet Shakespeare színpadi szolgálata teljesen lesodort onnan. Tudjuk, hogy ez a hang s ez a formanyelv a nagyközönségnek csakugyan «kaviár», de a kisközönségért is meghalt az Űdvözítő: valamit neki is illik juttatni; s kitől kaphatná, ha nem az erre rendeltetett Nemzeti Színháztól? A színészek szempontjából sem közömbös ez a kérdés, nekik is alkalmat kell adni, hogy a tragédiában rákapjanak a különféle korok, nemzetek és költőegyeniségek más-más ízére. A shakespearei megszokással még Schillernek sem lehet nyomába kelní, annál kevésbé a francia arany század tragikusainak; s különösen nem Racine-nak, aki a szenvedélynek ugyan örvényeit, néha éppen perverz mélyeit is ismeri, de csak leheletszerű lírai fátyolfüggöny mögött sejteti meg velünk. Játékkalkulat fukar kezekkel mér, annál többet bíz a szó árnyalataira: nála a legmardosóbb lelkigyötrelmek is széltére «megbeszélődnek», hősei mindig bizalmasaik bevonása útján vívódnak önmagukkal, s csak ritkán csapnak össze egymással; ilyenkor a nézőre éppen abban van a legfőbb drámai érdek, hogy többet tud az alakok belsejéről, mint amennyit azok egymás előtt feltárnak.

Ebből természetesen az is következik, hogy közelébe a színpadon csak tökéletes fordításremeken át lehetne férközni, az ilyen pedig vajmi ritka. Ábrányi legjobb fordítóink egyike, de *Phaedra*-ja alapvető elvi hibában szenved: a rímcsengető alexandrin-gyűrűzést átírja shakespearei blankversekbe. A színész az ő szövegével könnyen átcsúszhatik a stiltörésbe. Amíg stilustisztelőbb fordítás nem akad, a rendezőnek kell ré-

sen állnia, hogy az ég-föld különbségből, amennyit lehet, még így is megmentsen.

Most Horváth Árpád finom érzékel erre törekedett. Egészben véve nem is sikertelenül. Közreműködői ugyan szemelláthatólag nehezen túrtörtették magukat, hogy hevüket a kimért és szabályos felszín alá fojták, de azért a nagyvonalúságra való általános törekvés is örvendetesen megtetszett. Hettyey Aranka nagy értelmi erővel, érett színészi tudással tárta fel a királynő bűnös szenvedélyét, legszebben asszonyi féltékenységének félelmetes kitörése sikerült, a titkosabb varázsú átmenetek rajzával azonban néha adós maradt. Lehotay külső megjelenésével tökéletesen elhitette, hogy a hitregebeli Theseus s az amazonkirálynő Hippolyta gyermeke áll előttünk. Szépen, tagoltan beszélt is, noha a szók inkább csak az ajkáról szabadultak el, semmint felkavart lelke mélyeiből. Táray Theusa markáns, férfias alak, de egy kissé szárazhangú, a versszépségnek sem eléggé tisztelője. Rápolti Anna Ariciája bizakvó figyelemre és meleg rokonszenvre érdemes: egyéniségének van igazi hajadoni kelleme, szívhangjai meggyőzőek, csak a megjelenése törékenyebb, mint aminőnek e fejedelmi sarjat képzeljük. Kürti József Hippolyt halálának híres elbeszéléssel valóban remekelt, mindent az érzésre, a meleg szóra bízva és semmit a «hatásos megjátszásra». Szabó Margitra nagy és nehéz feladat háruult: a *confidente* dajka szerepe. Jó felfogással, beszédes arcjátékkal szolgálta, de — nem tudom, mi okból — a kellelénél bágyadtabb dikcióval.

Baskiresev Mária.

Andai Ernő és Bálint Lajos színjátéka a Nemzeti Színházban.

Századvégi előfutárja a női függetlenség amaz eszményének, melyen

századunk már első negyedében is rég túljutott ; a rajongásra legjobban hajlamosító betegséggel gyönyörű testében ; nábobi gazdagságban is a ki-elégítetlenség örök átkával ; az átlagot messze meghaladó képességekkel a művészetek több ágában, de a magasra csigázott becsvágyának inkább türelmetlenségre, semmint kitartásra sarkaló erejével ; az értelmi és erkölcsi nyíltság és őszinteség egyik legrokonszenvesebb megjelenése a társasági álszemérem és külsőségkedvelés fénykorában : ez volt az oroszverű, világvándora életű Baskircsev Mária, aminőnek naplójából s leveleiből ismerjük. A tulajdon lángjában elhamvadó kis «Moussia» emléke a művészegyeniségek nagy századának talán legfinomabb, legbájosabb virága, még akkor is, ha mai szemmel benne a nyomatékot már kevésbé a művészre vetjük, mint inkább az egyéniségre.

Drámaibb benyomását kétkötetes naplójának nem igen őrizzük, inkább regényemlékünk van róla s még inkább : lírai hangulata munkál bennünk tovább. Erre alapozzák színpadi művüket életének mostani dramatizálói is. Őt képet ragadnak ki végső hat esztendejének határai közül, mely alatt mindennel és mindennek megtagadásával ismeretségre lépett : önbizalommal és önmagában való csalódással, igazi szerelemmel és szerelemről, sőt magáról az életről való lemondással. Rómában és Párisban vagyunk mellette, oroszországi első és nizzai második hazájának egyre kísértő emlékei között, látjuk családtagjait, barátait és művésztársait, köztük bálványát, ecsetjének ihletőjét, utolsó napjainak vigaszát, halálos testi szenvedésben is sors-testvérét : Bastien-Lepage-t.

Természetes, hogy a darab a naplóból él, noha nem mindenben tapad a betűhöz s a színpad kívánalmaira is gondol. Felfogásában, hangjában

izléses, mértéktartó és stílusérző. A döntőbb fordulókön sem kapunk ízetlenül hangoskodó színpadiasságot, az életre keltett naplóíróknak ezekben sem válik hűtlenné naplójának s leveleinek hangneméhez. Ez nagy érdeme a szerzőknek, rászolgálnak vele, hogy odaadó gondosságukat, lelkes áhitatukat érdeklődés és rokonszenv fogadja. A korkülsőségek, a pompás színpadi képek — melyek Munkácsy s az egész századvég genrefestészetének meghittten előkelő légkörét árasztják — amúgy is lekötik a nézők szemét, az idősebbjének ezenfelül még multakon meghatódó érzésvilágát is.

Mindezt még fokozza a ragyogó előadás. Bajor Gizi nélkül a színmű aligha támadt volna életre, s ha mégis : aligha sok reményével a hitellességkáprázat és sugallóerő ekkora fokának. Ritkán olvad össze színész a feladatával ennyire, mint most ő ez aranykalitkában verdeső léleknek megmutatásával. Hangjának hihetetlen árnyalókészsége a híres naplónak szinte egész kedélyéleti hullámozását hozzáéreztetette még azokhoz a mozzanatokhoz is, melyekben a színpad kényszere csak egészen futólagos utalásokra szorítkozhatott. Legnagyobb a zárómozzanatokban nőtt, melyekben Mária a nehezen megvíható élet s a kérétenül mohó halál színe előtt legkisebbé omlik össze. Búcsúja szerelmétől és önmagától : mai színjátszásunk legbüszkébb oromdíszei közé számít. Itt régi játéktársa, Uray Tivadar is teljes művészi súllyal állt mellette : öröm volt látni, hogy ez éveken át szinte kizárólag garasos feladatokra szorított tehetség ebben az erősebb lelki visszhangú szerepben mennyire megizmosodott, félvállról vétel helyett mennyire szívvel-lélekkel alkotott. Petheő Attila Robert-Fleury-je éppen azzal lépett ki a második vonalból, hogy finoman megérezte a maga helyét és hangszínét. Ugyanez vonatkozik Aczél Ilo-

nára is, neki itt szerepe lényegéhez tartozik a «nagy jelenetek»-től való mentesség, sőt az effélékre való tökéletes képtelenség. A jeles művésznő régen remekelt így, mint most e romantikátlan lélek emberséges melegének feltárásával. Az előkelő idigénák világa Vízvári Mariska és Gömői Vilma finom rajzában elevenedett meg, ezt szerencsésen egészítette ki a fiatal Ungvári László lelkes, gyermekesen hiú Pietro grófja, aki reménytelenül veszi fel a versenyt az «homme supérieur»-ök társaságával. A Julian-iskola bohémjeinek köréből Vaszary Piroska lelkesülten hervadozó, csipős kedvességű festőnője vált ki. Jegyezzük még fel a kisleányosan természetes Olty Magda nevét, valamint a leggyötrelmesebb jelenetet emberi melegszávúsággal enyhítő Mihályfi Béláét. S meleg elismeréssel a finom stílusérzékű rendezőét: Csathó Kálmánét. Upor Tibor szép díszletei, valamint Nagyajtai Teréznek színben, vonalban gazdag leleményű jelmezei a darab várható hatásának éppen nem mellékes tényezőivé válhatnak.

Születésnap.

*Bús Fekete László életképe a Vígszín-
házban.*

Három évtizede Ambrus Zoltán a *Mérföldkövek* bírálatában az ily «életkor-revue»-knek már akkor is félszázados őseire, a *Harminc év egy játékos életéből*-féle zsbárukra célozgatott. Nem mintha igazi írói képességekkel maga az elgondolás ragyogóan megvalósítható is nem lehetne: változó korokon át az azokhoz hasonló, de alapjában változatlan emberi természetet, jellemet meglesni és megmutatni hálás ötlet s a tulajdon öregedésén szívesen elmerengő nézőtérnek már eleve is érdeklődésére számíthat.

Bús Fekete László most ötven évet mutogat egy patikus életéből,

mely — azonkívül, hogy 1914-ben gazdája is az általános védkötelezettség alá esik — a közélettel nem sokat érintkezik, szerelmi állhatatlansággal, szoknyavadászattal annál többet bajlódik. Még hősenek gyógyszerészése sem fontos, éppúgy lehetne akármilyen más Sanyiról is szó. Fontos csak az, hogy szabályosan tízévenkint, mindig a születésnapján, tarka dolgok történnek vele: tizenöt évvel «családunk szégyenén»-vé lesz a francia nevelőnő jóvoltából; huszonötlet megszökteti unokabátyja menyasszonyát; harmincötlet «kikezd» az asszony bakfisunokahúgával; negyvenötlet özvegyé lesz; ötvenötlet szakít második feleségével (amaz egykori bakfihúgoskával), aki megajándékozta az öregedő férjek homlokdíszével; s végül hatvanötlet, nagypapa-sorban, veszélytelen flörtöt folytat a kis unoka francia nevelőnőjével, akitől bizvást azt remélhetjük, hogy a darab befejezése után tíz évvel majd ő indít útnak egy újabb «életkép»-et az addigra felserdülő unoka «terhére és veszélyére».

Valamennyi képben van egy kis színesség, az öregebb szereplők rendre «áldott emlék»-ké szépülnek, a kiskorúak szabályszerű szélháziakká serdülnek, a félszázad filmje forog, de a szerző — sajnos — a filmfeliratgyártók színvonalán túl alig emelkedik, a hatást a helyzetekre s méginkább a színházi szabóra és díszlettervezőre bízva, legfőként pedig a színészekre, akik ha olyan kiválóak, mint a Víg-színház művészei, felérnek a legkülönb társszerzővel. Színpadi mű és színpadi tolmácsolás közt ekkora aránytalanságot csakugyan ritkán érezhetni. Az előadók itt feladataikat nem «betöltik», hanem kiszélesítik és elmélyítik. Rajnai Gábor megnyerő egyénisége emberi arcélt ad a rábizott papiros-«débemann»-nak, méginkább a Gombaszögi Ella megjelenítőereje, eszköztelen benső igazsága a made-

moiselle kevesetmondó szövegének, melyből az ő lélekmelege, ösztönös humora felejthetetlen ember- és sorsábrázolást csíhol elő. A Góth-pár, Vágóné, a nemes stílusú Tökés Anna, a remek Makláry, egytől-egyig fölébe kerekedik a szerzőtől eléggé gyengén táplált szerepének. Az ifjú Csók István Marcijának párszavas jelenetét érdemes külön is kiemelni. Csak Ágai Irén süldőlánycájája, majd fiatalasszonya futott megint a külsőségek zátonyára. Ez a sokatigérő fiatal színésznő nem fejlődik a várt módon, akárhányszor leckefelmondás benyomását kelti, mozgásában pedig kellenet filmemlékek kísértének. Hegedüs Tibor rendezése kiváló munka.

A szerelem nem olyan egyszerű.

Fodor László története a Vígsházban.

Egyik ujságban megmagyarázta a szerző, mit jelent színlapján a «történet» műfajmegjelölés: darabját a mai pesti ember érzelmi és szerelmi élete hú *fotografiájának* szánta. Ezért is nincs annak — úgymond — igazi befejezése sem, egyszerűen kiragad két ember életéből egy részletet, hogy bizonyos *riportszerűséggel* tárja a közönség elé. Bizonyos, hogy ez az újdonság más, mint Fodornak mérő színpadi gyakorlati tudásból táplálkozó korábbi művei. De mi a fényképező gépet éppen nem tartjuk a művészi igazmondás legtökéletesebb szervének, sem a riportot az élethitelesség netovábbjának.

«Történetrészlet» arról beszél, hogy a tegnapi erkölcsű és világszemléletű, csupa-összhang szülészstanárnak mai fölényességű és léhaságú, csupa-zürzavar leánya nem lesz feleségévé «pajtásszerelmének», Szalay Pistának, inkább férjhezmegy báró Csetneky-Braun bőrgyároshoz. Erre a fiú is megnősül, érdekből elveszi a lány «kis undok» barátnőjét. Azután — így, anyagilag fedezve — a bőrgyá-

rosné is válni akar, az ügyvéd úr is, de megint csak nem lesznek egymáséi, mert Pistáéknak gyerekük születik s a «mai lány» csak a keresztanyaságban elérheti ki az anyaság ősi ösztönét, melyről becsületes, jó atya így beszél: «Ti mindennap meggyalázatok és sárbatapodjátok azt a szentséget, melynek én még papja vagyok». Hanem a darab végső kihangzása mégsem ez: a fényképezőgép még azt is megmutatja, hogy elválás nélkül is élhet ki-ki a maga kedvtelésének: megcsalni férjet is lehet, feleséget is, gyakorolják is buzgón, csak éppen — ő, mert a szerelem nem olyan egyszerű! — egymással nem. Csodálatos mai élet, sőt Élet, melyben a fizikai, «pusztán élettani» szerelem mellett ily koldussorsra jutott ama másik, igazi szerelem, mely még Romeo és Júlia korában «olyan egyszerű» volt!

Bizony, ez a fényképezőgép jobbra csak nyers, akárhányszor durva részletelnél vesztegel, amikor a festő a művészi lényeg felé törne; s ez a riport a töredékekben szimatolja azt a lelkiigazságot, amit az *író* az egészben foghatna el és érthetne meg. S mit használ itt a sűrű, de mindig szándékoltnak ható s ezért oly kevéssé meggyőző líraiaskodás? Garasos hangulatvadászás lesz belőle, mivelhogy a lírai ellágyulás sem a fotografiának, sem a riportnak nem szerves tartozéka.

Tarnai Ernő gondos rendezésében az egész előadás azt a célt szolgálja, hogy a *pillanatnyi* hatásértékek minél jobban helytálljanak magukért. A játék odaadó, a színpad mindig eleven, a közreműködők közül ezúttal leggazdagabb és legérdekesebb Muráti Lili, akiről örvendetesen kiderül, hogy valódi kedélyélete van és színészi képzeletével egységet bír teremteni a széthullóbb részek közt is, Jávor Pál szintén — ebben az időnyben nem először — azzal lep meg, hogy a «jól-sza-

bott» megjelenés alatt egyre többet éreztet az érző emberből, Somlay az orvostanárok alakjának maholnap specialistája lesz, mintahogy Rajnai is a csúzos örökifjajknak, Maklárý meg Vágóné az epizódban ragyog, csak Góthné színez a kelleténél rikitóbban s a fiatal Komár Juliska rokonszenves tehetsége szorul még gondos csi-szolásra.

Százhuszas tempó.

Szántó Armand és Szécsen Mihály vígjátéka a Kamaraszínházban.

Meddig lesz még szerencsénk színpadjainkon a gyorsévnyesülések vágyálmaihoz? «Történik: ma, Budapesten» — mondja a színlap s aki színházainkat szorgalmasan látogatja, megnyugvással tapasztalhatja, hogy ma, Budapesten, átlag kéthetenkint «beérkezik» egy-egy ágrólszakadt állástalan vagy béli-tás fiatalember; ha ez így folytatódik, maholnap kiküszöbölődik napjaink egyik legégetőbb kérdése. Kezdetben vala a *Helyet az ifjúságnak* «Hó-rukk!»-elmélete, s azóta minden ilyen hórukkolás csálhatatlanul beüt. Hernádutcai előnyben. Alig két hete élveztük a Nemzeti Színházban egy hernádutcai szegény ifjú történetének szívreható jóvégét, s most a Kamaraszínház hajlékában egy másik hernádutcai fiú nő nagyra a szemünk láttára. Ez azzal a fogással kezdi, hogy bankigazgató-főnökének százhuszas tempóval száguldozó leányát hódítja meg, miután elütteti

magát ennek előkelő gépkocsijával. Az ötlet remek, csak arra kell ügyelni — az ilyen százhuszas tempójú szörnyetegnél különösen! — hogy a várható összeütközést hajszálnyira kiszámítsuk: ha egy kicsit túlzunk, karriér helyett hamarosan hatóságí ingyen-temetés lehet a dologból! Hő-sünk iránt a társszerzők természetesen irgalmasabbak, hiszen szükségük van rá még két felvonás tartamára. Ki is szolgálja őket ez a derék Leviczky becsülettel, a szabályszerű happy ending torkolatáig. Hogy hogyan, hogyan nem: ne feszegezzük. Elvégre az ilyen vékonypéznű színpadi szerzők a maguk érvényesülését aligha óhajtják hőseik receptje szerint kivívni, úgy, hogy mindenkéltől a kritikusok kocsijával üttessék el magukat...

Azt meg épenséggel örömet elismerjük, hogy a hervadt ügyecske a Kamaraszínház lelkes gondozásában jótékonyan megfrissült. Kivált a vendég Dayka Margit jókedvű, ötletes játéka lendített sokat rajta. Toronyi Imre előkelő magatartása, értelmes beszéde is megtette a magáét. Szakács Zoltán éber színészi képzelettel, szeretetreméltó frissességgel ajándékozta meg a hernádutcai bajnokot. Köpeczi Boóczi jovialis Richter bácsija jólesően sugározza a hamisítatlan művészi hitelességet. A rendezést Vajda László látta el, nem takarékoskodva a vidám ötletekkel, ugyanő tervezte a díszleteket is — ezeket már sokkal takarékosabb költségvetési keretek között.

Rédey Tivadar.

Képzőművészet.

Csók István hetvenéves.

Az Ernst-múzeum termei egy nagy magyar művész tiszteletére öltöttek ünnepi díszet: Csók István műveit mutatják be, ki ez évben lett hetven

esztendő. Diszes dátum, megérdeml a figyelmet; egyik legnagyobb élő festőnknek jubiláris ünnepe.

Csók István a nagybányaiak nemzedékéhez tartozik, de mindig a maga útján járt s a múlt század e nagy

mozgalmához sohasem kapcsolódott. Első mestere Greguss János, Székely Bertalan és Lotz Károly volt a budapesti mintarajziskolában. 1881-ben Münchenbe ment, ott Hacklnál és Löfftnél tanult, tanulmányainak legfontosabb állomása azonban Párizs volt, a Julián-akadémia, hol Bouguereau és Robert Fleury volt a mestere. Finom tollal és bölcs humoral megírt emlékezéseiben, melyek egyelőre, sajnos, egy kérészéletű folyóiratba vannak eltemetve, eleven képet fest müncheni és párisi színes éveiről, Hollósyról és Ferenczyről, kikkel együtt küzdött az új művészetért. Első jelentékeny vászna a Krumplitisztogatók volt (1889), mely a késői finom naturalizmus stílusának jegyében fogant, ezzel a képpel indult meg pompásan ívelő munkássága, melynek legfontosabb állomásai az Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre (1890), Árvák (1891), Báthory Erzsébet (1893), Múterem-sarok (1905), Vámpirok (1908), báró Wlassics Tibor arcképe (1911), Tél a tavaszban (1913), a leányáról, Züzüről festett ciklus és legújában a balatoni tájképek hosszú sorozata.

Kiindulópontja Bastien-Lepage szürkés-fehéres, finom naturalizmusa volt, onnan jutott el az impresszionizmushoz, melynek egyetlen hűséges, nagyszabású mestere Magyarországon. A pusztagegri molnárfiú az impresszionizmus franciáktól eredő formanyelvét magyar sajátosságokkal tarkította, magyar motívumokkal szötte tele, anélkül, hogy annak raffinált szinkultúráját és formaképzését elejtette volna. A magyar föld kevés oly mestert adott a művészetnek, ki hozzá hasonlóan össze lenne forrva az artisztikus előadásmóddal. Örömmel és büszkeséggel kell reá gondolni hetvenéves születésnapján, mint azok egyikére, kik a magyar festői kultúra színvonalának fenn-

tartásában a legnagyobb szerepet játszották.

A Nemzeti Szalon jubiláris kiállítása.

A Nemzeti Szalon fennállásának negyvenedik évét magyar remekművek kiállításával ünnepelte meg, mely seregszemlén a XIX. és XX. századi, ma már elhunyt művészek alkotásai kerültek a közönség elé, főképp oly művek, melyek magántulajdonban rejtőznek s így kevésbé ismeretesek. A gondolat kitűnő, a kiállítás helyiségei zsúfolásig megteltek érdeklődőkkel, az összegyűjtés és rendezés munkáját Balás Piri László kiválóan oldotta meg.

A sor a romantikusokkal kezdődik, Madarász Viktor Dózsa népe c. komor drámaiságú vásznával (1868), mely a család tulajdonából került elő s ugyane művész igen finom leányfejével. Zichy Mihályt rajzai képviselik, színes és színtelen, briliáns technikájú lapok. Érdekes volt viszontlátni Than Mór vázlatát az Operaház mennyezetéhez, mely nem került kivitelre. Utólag mindenki meggyőződhet róla, hogy az illetékesek jól döntöttek, mikor Lotz Károly művét fogadták el s valósították meg. Than Mórt még egy igen finom fűmei tájképe s egy bécsies stílusú, magyar témájú zsánerjelenete, az Újoncozás képviseli. Lotz Károlyt néhány magyar életkép és a Fővárosi Képtár aktos kompozíciója, e nemből egyik legfrissebb alkotása. Székely Bertalan női arcképe meglepetés volt, egyszerű, de szívhez szóló, átértett festmény, melyhez itt szereplő tájképe közel sem fér. A Forrás c. hatalmas vásznanak itt bemutatott kisméretű variánsa is érdemes az emlékezetre.

A kiállítás súlypontja Munkácsy művészetére esik, melyet tizenkilenc festmény képvisel, közöttük a krasznahorkai Andrassy-mauzoleum hatal-

mas kálváriája, néhány kiváló szalon-jelenet s két csendélet, mely a legnagyobb mesterek ecsetjére méltó. Legmodernebb színhatású vázsna a Poros-út, mely szinte Turnerre emlékezteti a szemlélőt.

Az impresszionisták alkotásai közül meg kell említeni Szinyei Merse Pál Tündérek tánca c. rendkívül finom színharmóniájú, korai (1874) képcskéjét, Ferenczy Károly néhány remekét, minő a Vörös fal vagy a

Csendélet kacsával s végül Rippl-Rónai olajfestményeit és pasztelljeit, sajnos, e legutóbbiak nem tartoznak a mester legjobb, sem legjellemzőbb művei közé. A magyar zsáner-naturalizmus egyik legnépszerűbb hajdani mestere, Margitay Tihamér is helyet kapott a kiállításon. A Féltekeny c. képéről, bármennyire anekdotikus tartalmú, el kell ismerni, hogy festői érzéssel és gyengédséggel készült.

Genthon István.

Zene.

Az Operaház legújabb bemutatójáról, Strauss Richard *Arabella*-járól nincs sok új írivalónk. Szövegét Strauss rendes librettistája, Hugo von Hofmannsthal írta; ez volt utolsó együttműködésük. Érzelmes történet a mult századvégi Bécs életéből, a kor azonban csak külső keret, egy kis színész nő eszköz a különben nem túlságosan eredeti és érdekfeszítő cselekményben. Egy elszegényedett grófi család két lánya közül a szép Arabella imádói közül, szerencsére éppen abba szeret bele, aki a legjobbkor jön, hogy atyját kisegítse anyagi zavarából. Persze mindez a színpadon egy kicsit körülményesebben történik, hogy legalább a második felvonás elejéig eljuthassunk. Mivel itt még a darabot nem lehet befejezni, gondoskodni kellett valahogy még két felvonásnyi eseményről. A kisebbik lány, — akit különben fiúnak öltöztetve járatnak — csinál egy kis bonyodalmat a szerelmesek körül. Nővére nevében a bál után randevút ad a hotelben Arabella egy régi udvarlójának, akit titokban ő szeret. Az erre vonatkozó üzenetet meghallja Mandryka, Arabella vőlegénye. Nagy féltékenységi jelenetek, míg sok hazavona után minden kimagyarázódik és a legjobbra fordul.

Ezt a vérszegény cselekményt

Strauss szindús zenéje itt-ott sikeresen látja el injekciókkal. Lírai érzések tolmácsolására bőven van alkalm. Sok helyen — különösen a két szerelmes lány szólamaiban — valóban behízselgően ömlenek a melódiák, de állandóan az az érzésünk, hogy ezeket már mind hallottuk tőle máshol jobban, érdekesebb összefüggésben. A sok elnyújtott, megindulni nehezen akaró jelenetben a zene nem tud annyira lekötni, hogy mindezekért kárpótolna. A lírai helyzetekben a szavakban kifejezhetetlen, mélyen átélt, őszinte érzések már abszolút zenei értékeket kívánnak. Strauss, akinek nagyszerű hangfestő tehetsége a programzenében találta meg a neki legmegfelelőbb területet, ott, ahol «benső» program kifejezésén van a súly, ez valahogy feléje nő, — olyan követelményeket támaszt vele szemben, amiknek nem tud megfelelni s éppen ezért mély benyomást sem tud kelteni.

Énekeseink igen lelkiismeretesen dolgoztak a siker érdekében. *Báthy Anna* egyéniségének jól megfelelt Arabella szerepének érzelmes, lírai jellege, amit szép énekével teljesen érvényre is hozott. Jó volt *Dobay Livia* Zdenka, a fiatalabb lány szerepében. *Losonczy* (Mandryka) férfias, rokonszenves megjelenése és játéka

nincs arányban az énektudásával. A rendezés egy kis több lendületet vihetett volna a színpadra. A 2. felvonás hamisítatlan bécsi levegőjét nem igen sikerült idevarázsolni. Az utolsó lépcső-jelenet — a színpadi hatásnak úgy látszik elmaradhatatlan kelléke nálunk a lépcső — már csak a végső kétségbeesésében juthatott eszébe a rendezőnek, hogy ezzel a hosszúra nyúlt kibontakozásba Arabella és Mandryka között egy kis mozgást vigyen. Utóvégre azzal is múlik az idő, ha a szereplők felmennek ezen a lépcsőn azért — hogy újra lejöjjenek.

A zenekart *Fleischer Antal* a töle megszokott kitűnő rutinnal vezette.

*

A filmharmonikusok V. hangversenyén érdekes vendég szerepelt. Stravinsky mellett *Prokofieff* nevéhez fűződik az új orosz zene úttörése és elismertetése Európában.

Ma, midőn hallottuk 1921-ben komponált III. zongoraversenyét és részleteket *Le Chout* című balletjéből, már nehezen tudjuk megérteni, hogy ez a Prokofieff volt annak idején a konzervatív irányzat leghevesebb ellenfele a modern zene egyik legszélsőségesebb képviselője.

Zongoraversenyét ő maga játszotta. A jóleső ritmikai frissesség, az erős formaérzék, amivel gondolatait pompás szabatossággal és tömörséggel kifejezi, az irónikus színezet, a ragyogó technika virtuozitás a mi századunk szellemi arcának vonásait mutatják, de a II-dik tétel szubjektivitása, szinte romantikus érzékenysége még a régi világ öröksége. Prokofieff kitűnő művésze a zongorának. Művének magával ragadó lendülete, acélos keménysége, színes hangulatosága egyformán mesteri tolmácsolót találtak benne. Balettsvítjében mint karmester mutatkozott be. Maga a ballet cselekménye népi mo-

tívumon épül fel, az orosz nép kedvenc alakjáról, a bohóc csinyjeivel szórakoztató fajankóról szól a mese, «aki hét fajankón kifogott». Itt különösen érezzük Stravinsky Petruska-stílusának hangját, jellegzetes orosz népi motívumait, de Prokofieff kifejezőmódja egyszerűbb, mint híres kortársáé; a barbár nyersesség, keménység nála sajátos puhasággal vegyül. Szereti a különféle hangnemek egyidejű alkalmazását, de a tonális alap mégis erősebb, mint Stravinsky-nél. Természetesen egy táncrea, színpadi keretekre írott művet ilyen kiszakított részletekben nem lehet teljes értékében megítélni, de első hallásra is érezzük, hogy ritmikus mozgalmasságában és erejében nagy-szerű táncgömböcskék rejlenek.

A műsoron még Beethoven «Athén romjai» című nyitánya és Haydn kürt-szimfóniája szerepel. Mindkettőt *Rékai Nándor* vezényelte. Különösen Haydn bájos melódiai hangzottak szépen a kitűnő előadásban.

*

Zenei intelligencia, lelkiismeretes munka, komoly művészi törekvések jellemzik a *Női Magyar Vonósnyegyes* (Kálmán Mária, Gallina Erzsébet, Szerémi Magda, Ulbrich Hermin) eddigi működését. A multban már bebizonyították, hogy hangversenyeik mindenképp méltók a legkomolyabb zeneértők, a kamarazene híveinek érdeklődésére. Minapi műsoruk is sok alkalmat nyújtott a tiszta zenei életre, bár Beethoven op. 130, B-dur négyesének előadása egy fiatal együttes számára túlságosan súlyos feladat. Különösen a befejező fugában éreztük az építő és összefogó erő lanyhaságát. Beethoven fantáziája itt szabadon szárnyal, szinte a háttérben emelve a téma alakításának lehetőségeit, a végső kibontakozás erejét, amely felszív minden ellentétet és a fugaformát a legna-

gyobb kötöttség és a legnagyobb szabadság kifejező eszközévé teszi. Az előadók a mű betanulásával nagy és lelkes munkát végeztek. *Reger fis-moll* quartettjét most hallottuk először Budapesten. Őszinte átéléssel jutottak érvényre a mű hangzatszépségei, lendületes szólamvezetése nagy benső könnyedsége. A «grazioso» és az «espressivo» hangulatainak tolmácsolására keresve sem találhatni jobbat egy «női» s éppen egy ilyen kitűnő női együttesnél.

*

Áldott volt az az esztendő az emberiség történetében, amely egyszerre két szellemóriást adott a világnak. 1685. év tavaszán, most 250 éve született *Bach* és *Haendel*, akiknek művészetében az elmúlt korok szellemi erői minden emberfeletti méretekben egységesültek. Mintha elődeik munkája csak pusztá előkészítése lett volna e legnagyobb teljesítménynek. A legnagyobb teljesítmény nemcsak abban az értelemben, hogy a kor kifejező eszközeit, technikáját a leg-tökéletesebb megformálásban nyújtják, hanem abban is, hogy a világ-szemléletnek a zenében való hatalmas kiszélesítésével örök emberi értékek lángoszlopaivá emelkednek, akik állandóan világítják az emberi tökéletesedés országútját.

A *Palestrina*-kórus, *Haendel* hatalmas oratoriumának «Sámson»-nak előadásával nyitotta meg a jubileumi évet. Handel az oratórium nagyszabású kereteiben találta meg vérbő, hatalmas termékenységgű szellemének, izzó rapszódikus temperamentumának legmegfelelőbb kifejezési formáját. Az angol kórushagyomá-

nyok érlelték ki oratórium-stílusát, amelynek központi eszméje mindenkor a közösségben gyökerezik. Az őszövétségből merített szövegei igazi homeroszi népeposzok megírására ihlették, ahol az egyéniség sorsa teljesen felolvad a nép szenvedéseiben, örömeiben, küzdelmeiben. Sámson egyik legérdekesebb terméke Haendel teremtő erejének. Hősét áriáiban jellemzi, amelyeknek mindegyike jellegzetes vonást nyújt Sámson mesteri zenei portréjához. Szinte megfoghatatlan előttünk, hogy mikép lehet pl. melódiában, kíséretben ennyire egyszerű eszközökkel olyan lélekmarkoló hatást elérni, mint abban az áriában, ahol az éjsötétségtől körülvevő Sámson önti ki fájaldmát. Viszont *Delila* behizelgő, turbékoló, simolékony szólamaiban még a szoprán-kórusral is párosulva, a nő megéjtő varázsa kel életre. Minden szereplő, minden benső vagy külső helyzet átszínesedik *Haendel* zenei jellemzésében, pompás hangfestésében. Korusaiban nem tudjuk mit csodáljunk jobban, a germán polifonművészetet, vagy az olaszosan világos, választékos egyszerűséget, amiben a hatalmas tömbökben felsorakozó hangzatok mégis — hogy hogyan, mikép, ez *Haendel* titka — elemantáris súlyt nyernek.

A *Palestrina*-korust örömmel üdvözöljük a ma annyira időszerű, nagyszabású kórusművek szolgálatában. Reméljük, hogy ez a szép bevezetés új karnagyukat, a kitűnő *Ádám Jenőt* tovább fogja ösztönözni arra, hogy együttesét a fellendülő magyar kórus kultúra állandó erős oszlopává fejlessze.

Prahács Margit.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: NÉMETH ANTAL.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFJ. KOHL FERENC.